

УДК 355.233.231:37.016:94(477)

Олександр Бондаренко

**ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
ПАТРІОТИЗМУ УЧНІВ ВІЙСЬКОВИХ ЛІЦЕЇВ У ПРОЦЕСІ
НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ (8 КЛАС) (НА ПРИКЛАДІ
ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ПОЧАТОК НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ
ВІЙНИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ СЕРЕДИНИ XVII СТ.»**

У статті аналізуються теоретико-практичні аспекти проблеми формування патріотизму учнів військових ліцеїв у процесі навчання історії України (8 клас) (на прикладі вивчення теми «Початок національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст.») Визначено оптимальні варіанти ефективності морального виховання молоді у процесі навчання історії України. Встановлено, що одним із головних завдань викладача історії є використання системи організаційних форм навчання, яка передбачає застосування системи різних типів уроків, засобів, методів і прийомів формування патріотизму, зокрема використання методів генеалогічного аналізу, способів розкриття потенціалу духовно-творчих здібностей учнів військових ліцеїв.

Ключові слова: формування патріотизму, учні військових ліцеїв, навчання історії України, генеалогічний аналіз, системний аналіз, національна ідентичність.

В статье анализируются теоретико-практические аспекты проблемы формирования патриотизма учащихся военных лицеев в процессе обучения истории Украины (8 класс) (на примере изучения темы «Начало национально-освободительной войны украинского народа середины XVII в.») Определены оптимальные варианты эффективности нравственного воспитания молодежи в процессе обучения истории Украины. Установлено, что одной из главных задач учителя истории является использование системы организационных форм обучения, которая предусматривает применение системы различных типов уроков, средств, методов и приемов формирования патриотизма, в частности использование методов генеалогического анализа, способов раскрытия потенциала духовнотворческих способностей учащихся военных лицеев.

Ключевые слова: формирование патриотизма, ученики военных лицеев, обучение истории Украины, генеалогический анализ, системный анализ, национальная идентичность.

The article analyzes the theoretical and practical aspects of the problem of the formation of patriotism of pupils of military lyceums in the process of teaching the history of Ukraine (grade 8) (on the example of studying the theme «The

Beginning of the War of Liberation of the Ukrainian People of the Mid-17th Century»). Optimal variants for the effectiveness of moral education of youth in the process of teaching history of Ukraine were identified. It is established that one of the main tasks of the history teacher is the use of system of organizational forms of teaching, which provides for the application of a system of different types of lessons, means and methods of patriotism forming, in particular, the use of methods of genealogical analysis, ways to disclose the potential of the spiritually creative abilities of pupils of military lyceums. It was summarized that the methodology of teaching the history of Ukraine should be aimed not only at understanding the past and the present, but also in shaping sense of stability and confidence in its future and at a positive assessment of its own national identity.

Key words: *the formation of patriotism, pupils of military lyceums, teaching the history of Ukraine, genealogical analysis, system analysis, national identity.*

Історичний виклик становленню і розвитку громадянського суспільства в умовах гібридної агресії щодо України вимагає, зокрема, переосмислення методики формування патріотизму учнів військових ліцеїв в процесі навчання історії України. В даних умовах, ефективним інструментом виховання національної самосвідомості виступає модульний генеалогічний аналіз історико-культурної спадщини України, який дає можливість вивчити у цілісності неперервність становлення історико-генетичних традицій видатних патріотів українського народу. Взаємозв'язок і взаємодія частин цілого є важливим методологічним принципом нашого науково-методичного дослідження, а представлені засоби розглядаються нами в якості оптимальних умов формування патріотизму.

Аналізуючи сутність наукових досліджень з даної проблематики, варто зазначити, що в цілому питанню розробки методики формування патріотизму учнів військових ліцеїв присвячено порівняно небагато досліджень. Дотичними за змістом є праці О. Стьопіної (мистецтво), В. Ковалю (музеї), О. Гевко, С. Рашидової (культурно-історичні традиції), Ю. Красильника (українська етнопедагогіка), В. Дзюби, О. Абрамчука (соціально-гуманітарні дисципліни). Щодо наукових студіювань, безпосередньо присвячених дослідженню методики, засобів, певних технологій патріотичного виховання курсантів вищих ВНЗО України необхідно виділити роботи Т. Ісаєнко [3], В. Ряшка [5], В. Ортинського [4], В. Футулійчука (займався дослідженням військово-патріотичного виховання та вишколу в Галицькій армії 1918–1920 рр.) [8], а також С. Черепанової, сфера наукових інтересів якої стосується актуалізації цінності національної культури, форм збереження історичної та родової пам'яті, теоретичних аспектів генеалогії та методів дослідження родоvodu в контексті стратегії філософії освіти, особливо соціокультурних знань [9]. Не применшуючи значення робіт вищезазначених авторів, необхідно зробити

наголос на недостатньому приділенню уваги щодо вивчення конкретної методики формування патріотизму учнів військових ліцеїв у процесі навчання історії України.

Метою статті є аналіз теоретико-практичних аспектів проблеми формування патріотизму учнів військових ліцеїв у процесі навчання історії України (8 клас) (на прикладі вивчення теми «Початок національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст.» та впровадження оптимальних варіантів ефективності морально-патріотичного виховання молоді у процесі навчання історії України, зокрема, модулів «образ – аналіз – діяльність», «родовід – націотворення – Україна»; «рід – покоління – особистість», «рід – сім'я – нація»).

Історичний розвиток українського народу є наслідком взаємодії багатьох поколінь. Генеза понять «рід» – «плем'я» – «покоління» – «нація» відображає історичні зміни світоглядних уявлень людини, збереження єдності і розвитку соціокультурних традицій, захист національного коду від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Генеалогія (дав.-гр. γένεαλογία – «родовід», дослівно – «сім'я», «знання» – «наука») – історична наука, що вивчає історію сімей, родів, їх відстеження. Дослідники родоводу використовують методи усного опитування, генетичного аналізу, історичні записи для отримання інформації про сім'ю та демонстрації спорідненості її родовід та родоводу її членів [1, с. 393–412].

Стосовно нашого науково-методичного дослідження ми використовували наступні теоретико-методологічні принципи:

- системно-цілісний підхід (взаємозв'язок і взаємодія частин у цілому, вплив цілого на взаємодію частин, зокрема генеалогії як системи та її елементів);
- трансдисциплінарний підхід – вивчення родоводу на основі декількох галузей знань наук;
- духовно-моральний і національно-патріотичний сенс генеалогії;
- тяглість культурних, історико-генетичних, патріотичних традицій українського народу.

У межах системно-цілісного підходу розглядається системне ціле «рід – покоління – особистість», «рід – сім'я – нація», «родовід – націотворення – Україна», що становлять, зокрема, полікультурну взаємодію універсального й індивідуального, загального (загальнолюдські цінності), особливого (національні цінності) й окремого (особистісні цінності) [5, с. 358].

Початки філософської генеалогії закладав відомий філософ та енциклопедист Павло Флоренський. Він попереджав про приреченість бездуховного шляху культури, оскільки «культ людини, не обмеженої в діяльності й правах вищими цінностями, незмінно призводить до культу крайнього індивідуалізму, відірваного від життя знання, у галузі господарства – до культу хижачтва, у галузі політики – до культу особи» [6, с. 9].

Для розуміння цілісної людини важливе значення має перехід від родичів – до роду, коли лінії часу постійно розходяться, а багатозв'язність простору зростає. Коли йдеться про генеалогічне дерево, то рід – це дійсно дерево, і він дійсно галузиться. Життєве призначення кожного полягає у тому, щоб пізнати будову та форму свого роду, його завдання, закон росту, критичні точки, співвідношення окремих гілок і їх окремі завдання, а відтак – збагнути власну місію в історії роду і власне завдання, не індивідуальне, визначене для себе, а своє – як представника роду, роду як вищого цілого. Від роду як цілісності порівняно легко перейти до племені, народу, держави, раси і, нарешті, до цілісного людства [7].

П. Флоренський також проаналізував філософське і виховне значення Роду, зазначаючи, що родове самопізнання передбачає цілепокладання і зусилля волі. Необхідність генеалогії головно зумовлює моральна заповідь шанувати батьків. Генеалогічні дослідження дають змогу виявити взаємодію роду й особистості, усвідомити обов'язок перед предками, батьками, почуття зв'язку з родом. У такий спосіб людина отримує точку опори, вона здатна пізнати своє місце у світі, відчувати за собою минуле, культуру, рід, родину, адже в кого немає роду – в того немає ні Батьківщини, ні народу. Без генеалогії немає патріотизму. Чим більше виявлено зв'язків, тим краще душа вростає в минуле, тим більш культурною є особистість [7].

Таким чином, використовуючи філософсько-педагогічні надбання, проілюструємо теоретико-методичний зміст формуючого експерименту на прикладі вивчення теми «Передумови та початок національно-визвольної війни».

Мета уроку:

– розкрити причини та передумови національно-визвольної війни, висвітлити роль патріотизму Б. Хмельницького – видатного українського державного, політичного й військового діяча у розгортанні національно-визвольної війни, показати хід воєнних дій у 1648 р., підкреслити значення перших перемог;

– розвивати вміння аналізувати історичні явища, виховувати почуття гордості за свій народ; повагу до історичних постатей – Б. Хмельницького, М. Кривоноса, І. Богуна; досліджувати родовід; шанувати предків, примножувати духовність і патріотизм до «роду – сім'ї – нації»; до «роду – покоління – особистості»; формувати гуманістичні цінності; універсальні ідеї діалогової свідомості в умовах протистояння і невідворотності антагоністичних конфліктів та війн.

Обладнання: карта «Українські землі у XVII ст.», картосхеми та ілюстрації підручника [2, с. 111–133]; таблиця № 19 «Національно-визвольна війна українського народу 1648–1657 рр.»; документи.

Ключові поняття: національно-визвольна війна; національна ідея; родовід – націотворення – Україна; рід – покоління – особистість, рід – сім'я – нація.

Ключові дати: 25.01 (4.02) 1648 р. – оволодіння Запорізькою Січчю Б. Хмельницьким, початок національно-визвольної війни; 19.04 (29. 04) – 6.05 (16. 05) 1648 р. – перемога під Жовтими Водами; 15.05 – 16.05 (25.05 – 26.05) 1648 р. Корсунська битва.

Організація підготовки до уроку

I етап

Актуалізація і корекція опорних знань:

- Назвіть основні причини козацько-селянських повстань наприкінці XVI – у 20–30-і рр. XVII ст.;
- Яке значення мали ці повстання ?
- Які верстви населення брали участь у повстаннях ?
- Поясніть поняття: козацько-селянське повстання, козацько-селянська війна, рід – покоління – особистість, рід – нація – Україна, рід – сім'я – нація. В чому між ними різниця?

II етап

Повідомлення теми, мети, завдань.

План:

- Причини та передумови національно-визвольної війни українського народу.
- Б. Хмельницький – людина і політик, патріот
- Битва на Жовтих Водах та під Корсунем.

Проблемне завдання:

- Чи випадковим було те, що національно-визвольна війна в Україні спалахнула в середині XVII століття ?

III етап

Сприймання та усвідомлення.

Перше питання плану. Причини та передумови національно-визвольної війни.

- Прочитавши текст документів (інформаційно-аналітичний матеріал № 1), самостійно сформулюйте й запишіть в зошит причини війни.

Інформаційно-аналітичний матеріал №1. Модуль «образ-аналіз-діяльність».

Архівний документ: «Ординація війська запорізького реєстрового» (1638 р.) [10]

Оскільки козацька сваволя так розгнуздалася, що для приборкання її довелося рушити наші війська і битися з козаками, і з благосповідіння бога як володаря всіх воєн розгромити і уразити їх, відвернувши цим страшну небезпеку від Речі Посполитої, – тому на вічні часи позбавляємо козаків старшинства, всяких старовинних судових установ, права, доходів та інших відзнак, набутих ними за вірні послуги від наших предків і тепер внаслідок заколотів утрачених, і бажаємо тих, кого в живих зберегло воєнне щастя, мати в стані простого народу, оберненого в хлопів. Реєстровим же козакам, число яких Річ Посполита визначила на своїй

службі тільки 6000 і які смирились перед нами і Річчю Посполитою, ми встановлюємо таку військову організацію, згідно з постановою цього сейму, На місце старшого, який більше не буде (вибиратись) з- посеред козаків, ми будемо ставити старшого комісара, від сейму до сейму, за рекомендацією гетьманів, людину, яка була б народжена в шляхетському стані підтримувала б у війську лад, запобігала о усяким бунтам, була б справедлива до вбогих людей і з розпорядження гетьмана приходила б у той час і на призначене місце, де потребуватиме Річ Посполита...

Цьому комісарові мусять коритися осавули, полковники, сотники, як і все військо, всі вони, також полковники з комісаром, мусять залежати від гетьмана, більше того: і осавулами мусять бути шляхтичі, досвідчені в лицарському ремеслі, випробуваної доблесті і віри. Сотники і отамани можуть обиратися з самих козаків, добре заслужених перед нами і Річчю Посполитою, і людей лицарських. Резиденція комісара мусить бути в Трахтемирові як у центральному пункті...

Полки з своїми полковниками повинні ходити по черзі на Запорозжя для охорони тих місць і щоб перешкодити татарським переходам через Дніпро. Треба невпинно стежити, щоб козацька вольниця не ховалась на островах і звідти не чинила б походів на море. Разом з там жоден козак не повинен наважуватись ходити на Запорозжя без паспорта комісара: спійманий комендантом козацьким, він підлягає смертній карі.

При виході українського війська в поле повинен також одночасно виходити і комісар з двома полками за межі волості, особливо коли немає виняткової небезпеки, і там, розташувавшись коло Чорного шляху, чинити опір татарським роз'їздам. У разі великої небезпеки він мусить з'єднати все військо і піти з ним туди, куди направить його гетьманський наказ...

Призначаємо також іменем нашим і Речі Посполитої комісарів для визначення осідлості козаків, якою повинні користуватися козаки на вічні часи з тим, щоб не було щорічних приписок на шкоду Речі Посполитій і зменшення доходів з наших маєтків.

Козаки реєстрові ніким не повніші бути обтяжені як щодо земель, так і особисто.

Модуль «образ – аналіз – діяльність «історичного джерела: «Скарга козаків Варшавському сейму (1648 р.)» [11]

1. Їх милості пани-державці поводяться з нами, людьми лицарськими, гірше нім з невільниками.

2. Хутори, луги, млини і все, що їм подобається в домах козаків, забирають силою, мучать, убивають,

3. Беруть десятину з бджіл і поволовицину.

4. Старих козаків, жінок і батьків їхніх, хоч би син і був на службі, обкладають чиниєм, як і піших хлопів

5. Козацьких жінок одразу по смерті козаків примушують без милості працювати нарівні з міщанами.

6. Пани полковники не захищають, а ще й допомагають чинити нам кривди, а речі наші й майно, під виглядом торгу, забирають за половину ціни.

7. Жовнірська челядь забирає в козаків волів, худобу і всяке добро.

8. На Запоріжжі і на Дніпрі не дають промишляти ні звіра, ні рибу ловити, а з кожного козака беруть по лисиці, а якщо не зловить лисиці, то за лисицю відбирають самопали. Панам полковникам підводи даємо або замість підвід платимо грішми...

9. З усякої нагоди відразу ув'язнюють козака, і де чують хабара – не випустять, доки не дасть доброго викупу, примушують робити, що схочуть.

Інформаційно-аналітичний матеріал № 3. Модуль «образ – аналіз – діяльність». Гійом Левассер де Боплан про становище українських селян, звичаї, заняття і військове мистецтво козаків [12].

Тутешні селяни заслуговують на співчуття. Вони мусять працювати власноручно і зі своїми кіньми три дні на тиждень на користь свого пана, а також сплачувати йому залежно від наділу, який тримають, певну кількість буассо зерна, багато каплунів, курей, гусей і курчат перед Великоднем, Трійцею і Різдом. Крім того, (повинні) возити дрова для потреб свого пана та виконувати тисячі інших повинностей, яких би й не повинні були робити, не кажучи про гроші і, яких пани від них вимагають, а також (забирають) десятину з баранів, свиней, меду, всіляких плодів, а також третього року – третього вола. Одним словом, селяни змушені віддавати своїм панам усе, чого ті захочуть, так що немає нічого дивного, коли ці нещасні ніколи нічого не відкладають для себе, перебуваючи у таких тяжких умовах залежності. Але і це не найважливіше, оскільки пани мають необмежену впаду не тільки над їхнім майном, а й над їхнім життям; ось яка велика свобода польської шляхти (яка живе неначе в раю, а селяни ніби перебувають у чистилищі). Тому коли ці бідні селяни потрапляють у певну залежність від злих панів, то опиняються у ще жалюгіднішому становищі, ніж каторжани на галерах. Таке рабство й призводить до того, що багато хто тікає, а найвідважніші з та подаються на Запоріжжя..

Інформаційно-аналітичний матеріал № 4. Модуль «образ – аналіз – діяльність». Аналіз історичної інформації «Становище козацтва напередодні Визвольної війни» [13].

Початок і причина війни Хмельницького є виключно в переслідуванні поляками православ'я і обтяженні козаків, бо ж тоді їх, не бажуючих панщини робити, до чого не звикли були, на службу в замках повернуто... і в містах до чищення коней і догляду за ними старости держали, у дворах груби, тобто печі, палити, псів чистити і доглядати, подвір'я зам'ятати і до інших незносних робіт приставляли. Ну а ті, що були козаками реєстровими, то над ними шляхта панове полковники від гетьмана

коронного понасилані були, які про їхні вольності ніскільки не дбаючи, як тільки могли зневажали їх і втихомирювали; плату, яка визначена була від короля його милості Речі Посполитої по золотих тридцять на рік вони собі забирали, з сотниками ділячись; бо сотників не козаки обирали і наставляли, але полковники, кого хотіли, з своєї руки, щоб вони до них зичливими були. А також і полковники козаків до всякої домашньої незвичної роботи приставляли; якщо ж який-небудь козак, вийшовши в степи, достане в татар коня доброго, то його в нього віднімуть; із Запоріжжя через дикі поля... посилає козака бідного в міста, кому подарунок шлючи, якому-небудь панові, не жалиючи козака, хоч би він і загинути мав, що не трудно було тоді від татар.

Інформаційно-аналітичний матеріал № 5. Модуль «образ – аналіз – діяльність». Аналіз історичної інформації «Національно-релігійне гноблення в Україні» [14].

У великих містах церкви запечатані, церковні маєтки зруйновані, у монастирях замість монахів тримають худобу. Перейдемо до князівства Литовського: там у прикордонних з боку Москви містах робиться те же. У Могильові і Орші церкви запечатані, попи розігнані. У Пінську зроблено те саме. З монастиря Лецишського зробили корчму...

Придивись ще до образ і нечуваного гноблення – хіба не гноблення народу нашого руського те, що, крім інших міст, робиться у Львові.¹ Хто додержує грецької віри і не перейшов в унію, той не може прожити в місті, міряти ліктем і квартою і бути прийнятим у цех; не дозволяється проводити за церковним обрядом тіло померлого жителя міста і відкрито приходити до хворого з тайнами божими. Знову ж – хіба не гноблення у Вільні, при тому нечуване: коли хочуть тіло померлого поза замком проводити через замкову браму... то вони цю браму зачиняють і тіло доводиться проносити через іншу браму, яка служить для вивозу міських нечистот; бідняки не можуть добути чистої води, через це виникають великі позови... бо всякій халупі дозволяють мати трубу дня води, а велика площа (частина міста) і багато будинків не мають і жодної труби, хоч відомо, що вона була і сліди її є.

Крім того, монахів, які не пристали до унії, уніати хапають по Новогрудку і по інших містах, роздягають на вільному шляху і заарештовують...

З невинних людей незаконно стягають грошові суми. Коротко сказати: давно вже великі і нечувані утиски терпить наш руський народ як у Короні, так і у Великому князівстві Литовському.

Наведіть факти з документів (інформаційно-аналітичний матеріал № 1), що свідчать про наявність цих причин:

- Які були важливі передумови національно-визвольної війни ?
 - Перетворення козацтва на провідну патріотичну силу українського суспільства;
-

- Козацько-селянські повстання кінця XVI – 20–30-х рр. XVII ст.;
- Формування патріотизму і націотворення;
- Послаблення королівської влади, відцентрові тенденції у Польщі.

IV етап

Друге питання плану. Використання модуля №6 «рід – покоління – особистість». Б. Хмельницький – людина, політик, патріот.

Вислухавши розповіді своїх товаришів, які заздалегідь отримали завдання підготувати повідомлення, визначте фактори, що сприяли формуванню Богдана Хмельницького як полководця, політика, патріота. Запишіть їх в зошити по ходу розповіді.

Дослідження родоводу по біографічним даним Б. Хмельницького:

- успадкував від батьків гордість, розум, непокірність;
- добра освіта;
- служба в козацькому війську, участь у походах проти турків і татар;
- перебування в полоні;
- участь у повстаннях під проводом М. Жмайла, Г. Федоровича, І. Павлюка;
- займав посаду генерального писаря, чигиринського сотника;
- участь у переговорах з французькими послами, поляками;
- брав участь в облозі Дюнкерка в ході Тридцятилітньої війни на чолі 2 тис. козаків;
- постраждав від польської сваволі.

Користуючись текстом документа (інформаційно-аналітичний матеріал № 7), визначте, які найважливіші риси Б. Хмельницького відзначив венеціанський посол Віміна ?

Інформаційно-аналітичний матеріал №7. Модуль «образ – аналіз – діяльність».

Венеціанський посол А. Віміна про Богдана Хмельницького

«Росту він скорше високого, ніж середнього, широкий в костях і міцної будови. Його мова й спосіб правління вказують, що він володіє розсудливою думкою і проникливим розумом. У поведінці він м'який і простий, і цим з'єднує собі любов вояків, але, з другого боку, він тримає їх у дисципліні гострими вимінами. Усім, хто входить до його кімнати, він простягає руку і всіх просить сидати, якщо це козаки». Далі посол вкачує, що світлиця гетьмана навмисне уряджена просто, «щоб пам'ятати про своє становище і не захопитися духом черезмірної гордості «Отже в кімнаті нема розкоші – «в світлиці стоять лише прості дерев'яні лавки, що покриті шкіряними подушками... Дамаський полог протягнутий перед невеликим ліжком гетьмана; у голові його висить лук і шабля». Стіл відзначається невеликою розкішшю і не видно іншого срібла крім ложок і чарок» [15].

V етап

Третє питання плану. Битва на Жовтих водах та під Корсунем.

Прослухавши розповідь військового історика про хід битви на Жовтих водах, підготуйте своїм товаришам кілька запитань.

Очікувані результати. Учні звертають увагу на: причини перемоги повсталих – організованість, дисциплінованість, патріотизм, національна ідея державотворення, стратегічний й тактичний рівень військового мистецтва Б. Хмельницького? Вимушена необхідність союзу з Іслам-Гіреєм; наслідки перемоги.

Прослухавши діалог кількох «учасників» битви під Корсунем, спробуйте визначити причини та наслідки битви.

Очікувані результати. При визначенні наслідків учні військових ліцеїв називають:

– знищення польської окупаційної армії; звільнення Лівобережжя від польської влади; перехід війни на Правобережжя; переростання повстання в загальнонародну війну тощо.

VI етап

Узагальнення і систематизація

– Чим події 1648 року відрізняються від козацько-селянських повстань?

Робота над *проблемним завданням*: Чи випадковим було те, що Національно-визвольна війна в Україні спалахнула саме в середині XVII ст.

Очікувані результати: як правило, шлях до розв'язання проблем учні знаходять через розкриття причин (вони робили Національно-визвольну війну необхідною) та передумов (вони робили Національно-визвольну війну можливою). Вчитель може звернути увагу на: – формування нової національно-патріотичної еліти; європейські події: Тридцятилітня війна (адже в ході війни в Україні значну роль відіграло релігійне протистояння католицизм – православ'я); революція в Англії (адже в Україні теж по суті формувався новий соціально-економічний лад).

VII етап

Підведення підсумків. Заключне слово.

Домашнє завдання

Розпочати заповнення таблиці «Основні події національно-визвольної війни».

Доручити учням військового ліцею підготувати повідомлення про Пилявецьку, Зборівську битви, про родовід Б. Хмельницького, М. Кривоноса та І. Богуна на основі використання методів генеалогічних досліджень: історико-інформаційного, біографічного; аналіз і порівняння зібраних даних.

Підготувати групою учнів військових ліцеїв доповідь: дослідження родоводу – націотворення України як форми духовнотворчого освоєння результатів історичних явищ, подій, засобів досягнення, предметів культури-творчої, суспільно-історичної діяльності народу.

Таким чином, смисловим фундаментом національної ідентичності та

основою колективної самосвідомості є навчання змісту історії України, елементи якої – факти, події, символи (в т.ч. історичні постаті), традиції, норми виконують функцію трансляції соціокультурного досвіду поколінь, є засадами для діалогічних відносин та універсальною умовою для буття нації. Таким чином, вивчення змісту історії України є формою творчого опанування результатів суспільно-історичної діяльності народу.

Застосування в нашому науково-методичному дослідженні теоретико-методологічних принципів: системно-цілісного, трансдисциплінарного підходів, духовно-морального і національно-патріотичного сенсу генеалогії; принципу тяглості культурних, історико-генетичних, патріотичних традицій українського народу дозволило визначити оптимальні варіанти ефективного морально-патріотичного виховання учнів військових ліцеїв у процесі навчання історії України, а засобами реалізації слугували розроблені нами дидактико-методичні модулі «образ – аналіз – діяльність», «родовід – націотворення – Україна»; «рід – покоління – особистість», «рід – сім'я – нація», які дають змогу виявити фундаментальні для існування нації духовно-моральні цінності взаємодії роду й особистості, обов'язку щодо предків, батьків і нації. Виявлення культурно-генеалогічних зв'язків є головною засадою формування патріотично налаштованої духовно-культурної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bishop R., In the Grand Scheme of Things: An Exploration of the Meaning of Genealogical Research / R. Bishop // *Journal of Popular Culture*. – 2008. – 41(3): 393–412.
2. Власов В. С. Історія України: 8 клас: підручник для загальноосвітніх навчальних закладів / В. С. Власов. – 2-ге вид.. – К.: Генеза, – 2011. – 256 с.
3. Ісаєнко Т. К. Виховання моральної культури курсантів у педагогічному процесі вищих військових закладів освіти [Текст]: Дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ісаєнко Тетяна Костянтинівна; Полтавський держ. педагогічний ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2005. – 222 арк.: табл.
4. Ортинський В. Л. Актуальні проблеми виховання курсантів у вищих навчальних закладах системи України [Текст]: навч.-метод. посіб. / В. Л. Ортинський, В. І. Ряшко. – Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 272 с.
6. Ряшко В. І. Національно-патріотичне виховання курсантів і студентів ВНЗ МВС у процесі викладання соціально-гуманітарних наук / В. І. Ряшко // *Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична*. – Львів, 2011. – Вип. 1 (1). – С. 181–191.
7. Флоренський П. А. Детям моим. Воспоминание прошлых лет. Генеалогические исследования. Из соловецких писем. Завещание /

- Сост.: игумен Андроник (А. С. Трубачев, М. С. Трубачева, Т. В. Флоренская, П. В. Флоренский. – 1992. – 384 с.
8. Флоренський П. А. История и философия искусства., – М. 2000. – 446 с.
 9. Футулуйчук В. М. Українська Галицька армія: військово-патріотичне виховання та вишкіл (1918–1920 рр.) / В. М. Футулуйчук. – Львів – Донецьк – 2002 р. – 152 с.
 10. Черепанова С. О. Філософія родознавства: навч. посібник / С. О. Черепанова . – Київ : Знання, 2008 . – 460 с.
 11. Ординація Війська Запорозького, заведена польським урядом. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/suspil/sus69.htm>
 12. Козацька доба в літописах, хроніках, мемуарах та інших джерелах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uahistory.info/2007/12/19/kozacka_doba_v_ltopisakh_khronkakh_memuarakh_ta_nshikh_dzhe_relakh.html
 13. Українські землі під литовським і польським володарюванням. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uahistory.info/2013/01/26/ukransk_zeml_pd_litovskim_polskim_volodarjuvannjam_8.html
 14. Становище козацтва напередодні Визвольної війни. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uahistory.info/2012/08/12/stanovishhe_kozactva_naperedodn_vizvolno_vjjni.html
 15. Із промови Л. Деревинського, шляхтича з Волині, на Варшавському сеймі про утиски українського та білоруського населення польською шляхтою. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studopedia.su/10_12246_Iz-promovi-l-derevinskogo-shlyahticha-z-volini-na-varshavskomu-seymi-pro-utiski-ukrainskogo-ta-biloruskogo-naselennya-polskoju-shlyahtoyu.html
 16. Історичні джерела про Богдана Хмельницького як політика і людину. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://history.vn.ua/pidruchniki/vlasov-2016-ukraine-8-class/19.html>
-